

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІНА ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Щоб оцінити та зрозуміти особливості формування виробничого потенціалу аграрних підприємств, необхідно поглибити аналіз його сутності, відмінності від інших видів потенціалу. Слід враховувати, що формувати або реформувати потенціал підприємства може лише його власник, тоді як впливати на цей процес або оцінювати результати може хто завгодно. Саме з цієї точки зору слід розглядати той факт, що виробничий потенціал для власника підприємства являє собою систему взаємопов'язаних елементів, які виконують різні функції у процесі забезпечення випуску продукції та досягнення інших цілей розвитку підприємства. Це не може не вплинути на те, які властивості власник повинен враховувати у ході формування, а також у чому буде вимірюватись потенціал та за якими показниками.

Стан вивчення проблеми. Перехід України до ринкових відносин, багато в чому залежить від функціонування матеріальної основи економіки аграрних підприємств. На рівні підприємства створюється суспільний продукт та надаються відповідні послуги, тобто фактично існування підприємств забезпечує існуванню усїєї економічної системи.

Підприємства поєднують з виробничим процесом кваліфіковану робочу силу, використовують високопродуктивну техніку, здійснюють менеджмент та маркетинг, а також екологічну оцінку діяльності підприємства.

В умовах функціонування виробничих відносин діяльності підприємств в системі ринкових відносин, найбільш важливої ваги набуває питання здійснення ефективного управління підприємством.

Серед питань управління виробничим підприємством найбільш важливими доцільно вважати питання виробничого планування, формування виробничої програми, а також екологічної безпеки підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасний стан екологізації виробничого потенціалу впливають економічні, правові, технічні, біологічні чинники діяльності аграрних підприємств. Відтак, В.М. Михайленко, стверджує, що підприємство з метою подолання екологічної кризи змушене використовувати різноманітні заходи, важелі та інструменти природоохоронного характеру, без вирішення яких неможлива стабілізація макро- та мікроекономічних проблем [3, с. 257]. Н.Б. Мігай, вважає, що вихід з цієї ситуації можливий лише шляхом збалансування економічного та екологічного розвитку виробничо-господарської діяльності та належної організації природоохоронної діяльності аграрних підприємств [2, 124-128].

Головною ціллю аграрних підприємств є опрацювання та визначення основних напрямів екологізації сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах господарювання; обґрунтування системних аспектів побудови виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах екологізації [1, с. 17].

О.В. Ульянченко, стверджує, що методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення інноваційних процесів у сільському господарстві, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених [4, с.84-89].

Виклад основного матеріалу. Досвід ведення сучасного сільського господарства переконливо доводить потребу в проведенні радикальних заходів щодо збереження наявного природного потенціалу, відтворенню ресурсів та екологізації виробничо-господарської діяльності.

Сільськогосподарське виробництво відбувається при взаємодії з зовнішнім середовищем, що включає не лише ринкові, а й економічні, технологічні, а також правові

зовнішні сили. Саме їх направленість та інтенсивність значною мірою визначає як темпи розвитку сільського господарства, так і його екологічну безпеку.

За ринкової економіки перед Україною та аграрними підприємствами постали складні завдання, пов'язані з вирішенням всього комплексу соціально-економічних проблем, включаючи проблеми охорони навколишнього природного середовища. У цій ситуації особливо важлива роль відводиться питанням організації відповідної діяльності у галузі екології.

Обстеження виробництва потрібно здійснювати за всіма елементами керованої підсистеми: робітники; організація виробництва; процеси виробництва; організація праці робітників; продуктивність праці; техніка та технологія виробничих процесів; продукція; взаємозв'язок факторів виробничого об'єкта; аналіз виробничої структури; виробничий потенціал організації.

Екологічна ситуація, що склалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку й відтворення природно-ресурсного комплексу підприємства, має чітко виражений кризовий характер. Продовжують застосовуватися адміністративно-командні методи вирішення екологічних проблем, спостерігається спад у відтворенні земельних і водних ресурсів, повітряного басейну. Ці чинники, як і відсутність необхідних обсягів інвестицій для оновлення технологій та здійснення природоохоронних заходів, так і недостатнє фінансування, спричинили незадовільний стан довкілля.

В основу аналізу оцінки показників економічної безпеки аграрних підприємств слід покласти метод стандартизації показників-факторів, що дає можливість порівняти різномірні показники по кожній з ознак економічної безпеки регіону і отримати його інтегральну величину.

Визначення величини стану економічної безпеки аграрного підприємства базується на стандартизації показників, зведенні їх виду від 0 до 1. Для стандартизації показників варто виділяти стимулятори і дестимулятори. До стимуляторів відносяться ознаки, кількісне збільшення яких позитивно впливає на стан економічної безпеки на підприємстві; до дестимуляторів відносять фактори, зростання яких негативно впливає на рівень економічної безпеки підприємства.

Стан економіки підприємства відповідно до пропорцій золотого ділення на проміжку від 0 до 1 буде представлено наступним чином: 1) від 0 до 0,382 свідчить про стан економічної небезпеки; 2) від 0,384 до 0,618 - стан економічної загрози; 3) від 0,619 до 0,854 - стан економічного ризику; 4) від 0,855 до 1 - стан економічної безпеки. Порушення зазначених пропорцій є вагомими і свідчать про перехід з одного стану економіки в інший.

Відповідно до порогових значень індекс фізичного обсягу продукції сільського господарства - 136% , майже всі підприємства в стані економічного ризику (за винятком Кіровоградської, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей, які перебували у стані загрози). Незначні темпи розвитку сільського господарства в регіонах свідчать про низькі обсяги виробленої сільськогосподарської продукції, зниженні ефективності її виробництва.

Нині спостерігається неупорядкованість механізму фінансового забезпечення природоохоронної діяльності та, як наслідок, низька ефективність системи управління охороною навколишнього природного середовища. За таких умов на перший план висувається проблема формування нових нетрадиційних джерел фінансового забезпечення природоохоронних заходів. Виходом зі становища, що склалося, є вирішення проблем економічного розвитку й охорони навколишнього середовища в комплексі з урахуванням фінансових можливостей суспільства. У зв'язку з обмеженим обсягом бюджетних ресурсів важливим завданням держави є заохочення суб'єктів господарювання до здійснення природоохоронних заходів.

Також потрібно виділити основні елементи екологічної складової ефективного виробництва: інвестиційне забезпечення ресурсозберігаючих технологій, територіальна спеціалізація, концентрація виробництва, оптимізація землекористування, реалізація продукції за вигідними каналами, інтенсифікація, сортооновлення, дотримання балансу еколого-економічної ефективності вирощування сільськогосподарських культур.

Інтеграційні процеси України до міжнародних економічних структур ставлять ряд завдань, одним з яких є нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції на світових ринках. В умовах складної екологічної ситуації у державі, пов'язаної з нераціональним використанням природних ресурсів, екологічну політику України доцільно спрямовувати на збереження і розвиток природоохоронної бази, запровадження у практику нових економічних інструментів для вирішення економічних протиріч й екологічно безпечного управління виробництвом.

Важливе значення має формування і запровадження дієвих економічних інструментів раціонального природокористування, а саме: податки, квоти, створення організаційно-економічних умов для інноваційного підприємництва в екології, виробництва екотехніки та екотехнологій, розробка та реалізація природоохоронних програм.

Щороку дедалі більше країн в агровиробництві переходять з хімічних препаратів та антибіотиків на органіку та біопрепарати. Адже останні значно дешевші, ефективніші, а головне — не шкодять довкіллю і здоров'ю людини. Так, США, Канада, Євросоюз прийняли рішення: про скорочення кількості пестицидів, дозволених для використання у сільському господарстві, на 600 з понад тисячі існуючих. Те саме роблять Данія, Німеччина, Нідерланди і Великобританія, які планують обмежити внесення агрохімії на 50—70% до 2030 року. А Франція, Німеччина і Великобританія оголосили, що використовуватимуть щонайменше 20% сільгоспугідь для органічного землеробства до 2020 року. Адже на сьогодні потреба в екологічно чистих продуктах у Франції задоволена лише на 36—40%, у Німеччині та Великобританії — ще менше. При цьому їхня вартість на 25—300% вища, аніж звичайних.

При здійсненні виробничого процесу особлива увага має відводитись питанню організації діяльності з застосуванням ресурсозберігаючих технологій, забезпеченню охорони навколишнього середовища, біологічному виробництву продукції, яке має стимулюватись з боку держави.

Недотримання відтворення природно-ресурсного потенціалу, дисбаланс у структурі галузевого розвитку, існування екологічно небезпечних виробництв, відсутність належно сформованої системи інвестування природоохоронних заходів призвело до кризової ситуації в екологічній сфері.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності та обсягів виробництва сільськогосподарської продукції необхідним є подолання деінтенсифікації господарства, здійснення розширеного відтворення шляхом переходу на ресурсозберігаючі й екологічно безпечні технології вирощування культур. Саме вони є базисом формування інноваційного типу відтворення.

Шляхи вирішення зазначених питань можливі в напрямі розробки загальнодержавної програми раціонального природокористування та покращення фінансування екологічних проектів. Існування зазначеної проблеми ставить перед науковцями низку невирішених питань щодо відтворення земельних та водних ресурсів, зменшення забрудненості повітря, пошуку оптимальної моделі співвідношення ефективного функціонування економічної та екологічної систем.

Нинішня модель сільськогосподарського виробництва страждає через технічну та технологічну відсталість, а також через відсутність фінансового забезпечення та ефективного менеджменту. Недостатнє фінансування підприємств сільського господарства стримує процес оновлення технічної бази виробництва. Величина отриманого в результаті здійснення господарської діяльності прибутку не є достатньою

для здійснення розширеного відтворення виробництва, а використовується лише на покриття поточних витрат господарювання.

Здійснення в недостатніх обсягах фінансування природоохоронних заходів зумовлює неналежний контроль державних органів за дотриманням законодавства з питань охорони навколишнього природного середовища, а відтак, потребує удосконалення система фінансування, пошук джерел інвестицій. Одним із шляхів виходу з такої ситуації є стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності до впровадження інноваційних технологій у сфері екологічної безпеки.

Висновки. Екологічну політику України доцільно спрямовувати на збереження і розвиток природоохоронної бази, запровадження у практику нових економічних інструментів для вирішення економічних протиріч й екологічно безпечного управління виробництвом.

Вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища неможливе без забезпечення екологізації економіки і суспільства, що є необхідною умовою для зміни усієї екологічної ситуації, поліпшення охорони довкілля і використання природних ресурсів.

Підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції та забезпеченню високої ефективності виробництва в перспективі сприятиме системне врахування природно-економічних факторів з дотриманням екологічної безпеки їх використання.

Оцінка виробничого потенціалу підприємства не повинна закінчуватись на етапі визначення системи основних показників оцінки та отриманні фактичних результатів. Для вирішення проблеми підвищення ефективності діяльності підприємства основною метою управління виробничим потенціалом підприємства, насамперед, повинно бути виявлення основних проблем в розвитку та розробка рекомендацій по їх усуненню. Тому рекомендується застосовувати графоаналітичний метод для оцінки розвитку виробничого потенціалу підприємства.

Анотація

У статті визначені передумови розвитку та основні напрями еколого-економічної оцінки виробничого потенціалу аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання; обґрунтовано системні аспекти побудови виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах екологізації.

Ключові слова: еколого-економічна оцінка, виробничий потенціал, екологізація, екологічна ситуація, економічна оцінка.

Аннотация

В статье определены условия и основные направления эколого-экономической оценки производственного потенциала аграрных предприятий в современных условиях хозяйствования; раскрыты системные аспекты построения деятельности сельскохозяйственных предприятий на основе экологизации.

Ключевые слова: эколого-экономическая оценка, производственный потенциал, экологизация, экологическая ситуация, экономическая оценка.

Annotation

Conditions and main trends of ecological and economic assessment of agricultural enterprises' production potential under the conditions of modern enterprise running are defined in the article; system aspects of agricultural enterprises' production activity planning are substantiated on the basis of ecologization.

Keywords: ecological and economic assessment, production potential, ecologization, environmental situation, economic assessment.

Список використаних джерел

1. Іщенко Д. В. Прийняти закон, щоб не втратити ринок / Д. Іщенко // Урядовий кур'єр. — 2011. — № 35, — С. 17.
2. Мігай Н.Б. Управління виробничим потенціалом машинобудівних підприємств в умовах макроекономічної нестабільності / Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 7. — с.124 - 128.
3. Міхайленко В.М. Моделі прийняття рішень в управлінні виробничим потенціалом агропромислового комплексу регіону / В.М. Міхайленко , Н.І. Черняк // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 1. — С. 257–261.
4. Ульянченко О.В. Екологічні інновації, як складова функціонування економічного механізму соціально-етичного маркетингу/ О.В. Ульянченко// Вісник Сумського національного аграрного університету (Серія: Економіка та менеджмент). — 2009. — Вип. 8 (37). — С. 84—89.